

*Col. (rtr.) dr. Alexandru
BUCUR-Veștemeanul^[1]*

Preot Nicolae Borzea (1856-1936)

CALVARUL UNOR PREOȚI DIN JUDEȚUL BRAȘOV, ÎN PRIMUL RĂZBOI MONDIAL

Desfășurarea Primului Război Mondial și, în special, declanșarea ofensivei armatei României în Transilvania, au determinat autoritățile austro-ungare să supravegheze și să urmărească cu maximă vigilență mișcărilor naționaliștilor români, în principal pe cele ale intelectualilor. Dintre aceștia, preoții au avut un tratament special, deoarece ei puteau influența părerile și acțiunile enoriașilor, având credibilitate în rândul acestora. De aceea, ei au reprezentat ținte predilecte pentru autorități și, prin urmare, au fost

Preot Pavel Borzea (1910-1937)

intens observați, urmăriți și – în multe cazuri – arestați sau deportați. Unii, conștienți de soarta care urma să îi trimită în închisori, au preferat să își lase avutul și să pribegască pe alte meleaguri.

Constantin Voicu, referindu-se la drama unor preoți din Transilvania, arăta: „Înțelegând prea bine faptul că preoții au fost vestalele care au menținut pururea vie flacăra credinței naționale în poporul român, din toamna anului 1916 îndeosebi -, furia stăpânirii ungare s-a dezlănțuit cu putere împotriva lor. Pentru că și-au manifestat bucuria firească la pătrunderea trupelor române eliberatoare în Transilvania, au ajutat prin diverse mijloace pe soldații români și s-au rugat pentru izbânda adevărului și dreptății [...], zeci și zeci de preoți români – nefiind ocoliți nici octogenarii, nici cei cu mulți copii, nici soțiile lor cu copil în pântec sau la sân – au fost aruncați în temnițele și în lagărele de deportare ungare, au avut de îndurat schingiuri și umiliri inimaginabile, au fost omorâți în chip barbar, după rețete medievale, avutul le-a fost prădat.

Alți o sută de preoți [...] au fost nevoiți să-și părăsească parohiile și să se retragă în vechea Românie, odată cu trupele române. Mulți dintre ei au fost nevoiți să pribegască până în Ucraina, de unde s-au reîntors abia la sfârșitul anului 1918 sau începutul lui 1919. [...] Mulți dintre cei închiși sau deportați s-au întors cu sănătatea grav zdruncinată și destui dintre ei nu

s-au mai întors deloc, intrând în galeria miilor de eroi cărora le datorăm Unirea^[2]”.

Cele mai frecvente acuze aduse preoților, au fost:

a) în toamna anului 1916, când trupele române au ocupat anumite localități au intrat în înțelegere cu inamicul;

b) și-au exprimat deschis simțămintele antimaghiare;

c) l-au pomenit pe regale Ferdinand I, la liturghie și au făcut slujbe pentru militarii români morți;

d) spionaj și trădare de țară.

În continuare, vom trece, în ordine alfabetică, preoții ortodocși – apoi pe cei greco-catolici – care au avut de pățimit în perioada Marelui Război.

A) Preoți care au fost întemnițați sau internați (și preotese, copii de preoți, diaconi, studenți la teologie):

a) ortodocși.

Bărbat Maria, preoteasă în Șercăița. Arestată și întemnițată la Cluj, unde a fost torturată^[3].

Bercan Ioan, protopop Rupea. Bănuit că duce o campanie împotriva ungarilor și își îndeamnă parohienii să fugă în România, a fost arestat de autoritățile maghiare în octombrie 1914. Încarcerat la Brașov a fost bătut și schingiuit încât și-a pierdut mințile, stingându-se din viață la scurtă vreme^[4].

Bogdan Ion sen., Zizin. A fost închis un an la Brașov, Târgu Mureș și Cluj, fără a fi judecat^[5].

Bogdan Ioan jun., Zizin. La 5 octombrie 1916 s-a retras cu trupele române dincolo de Carpați. La 31 martie 1917 a fost arestat de autoritățile germane de ocupație la București și extrădat. Închis la Brașov și Sibiu până la 1 octombrie 1917. Transferat la Cluj, judecat de Tribunalul Diviziei honvezilor și condamnat la patru ani și patru luni închisoare. Eliberat la 1 noiembrie 1918^[6].

Borza Nicolae (1905-1936), protopop Făgăraș. A fost închis la Oradea, în perioada 5 septembrie 1916-mai 1917^[7].

Capătă Ion, Șona, A fost arestat la 16 mai 1917, dus pe jos la Brașov, iar de acolo la Cluj, pe tampoanele vagonului. La 5 decembrie 1917, Tribunalul Diviziei honvezilor l-a condamnat la cinci ani închisoare ordinară. Recursul la Curtea de Apel din Budapesta a fost judecat la 26 martie 1918, fiind achitat. Cu toate acestea, a fost internat în Cluj și eliberat abia la 28 mai 1918. Acasă, a găsit totul distrus și jefuit^[8].

Cațavei B. Iosif (1858-1918), Lisa. Arestat la 1 octombrie 1916, închis la Cluj. Decedat în detenție, la 14 ianuarie 1918^[9].

Cațavei Petru (1885-?), Rotbav. A fost arestat și internat la Repce Köhalom (Sopron), „6 luni” (și jumătate; 1 septembrie 1916-15 martie 1917)^[10].

Crețariu Filip, Bod, în vârstă de 80 de ani. Deținut în 30 august, la miezul nopții, dus la Cluj, unde a stat o lună închis. Expediat și internat în Landzszer, Kaisersdorf și în Saint Marton. A fost eliberat în 30 iulie 1918^[11].

Ganea Mihail, Veneția de Jos. A fost arestat în 12 februarie 1917, închis la Cluj, unde a stat 21 luni (în condiții inumane), fiind eliberat în noiembrie 1918. A decedat la 2 decembrie 1918, în vârstă de 48 ani, rămânând în urma lui soția cu un copil de 2 ani^[12].

Gavrilescu Ioan, Țințari (azi Dumbrăvița). S-a refugiat în Vechiul Regat, dar a fost prins de armata de ocupație la Urziceni, adus și închis șase săptămâni la Făgăraș, apoi la Târgu Mureș, iar după judecată a fost condamnat la temniță grea și închis la Cluj, unde a stat doi ani și opt luni. Din cauza condițiilor grele de detenție a contractat reumatism și „damblagie”. Decedat la 1 septembrie 1921, după doi ani de suferință, a lăsat în urmă soția și șapte copii^[13].

Gonțea Ilarie, Țințari (azi Dumbrăvița). Refugiat, apoi revenit acasă în decembrie 1916. Arestat în 6 ianuarie 1917, închis la Făgăraș. Mutat la Târgu Mureș, în perioada 1 martie-15 aprilie. Apoi mutat la Cluj și eliberat la 15 aprilie 1918^[14].

Greceanu Dumitru, Hărman. A fost arestat în 24 octombrie 1915, judecat și condamnat la 8 luni închisoare și pierderea oficiului preoțesc, pentru „spionaj” și „trădare de patrie în favoarea României”. Deținut la Cluj, a fost eliberat la 23 octombrie 1918^[15].

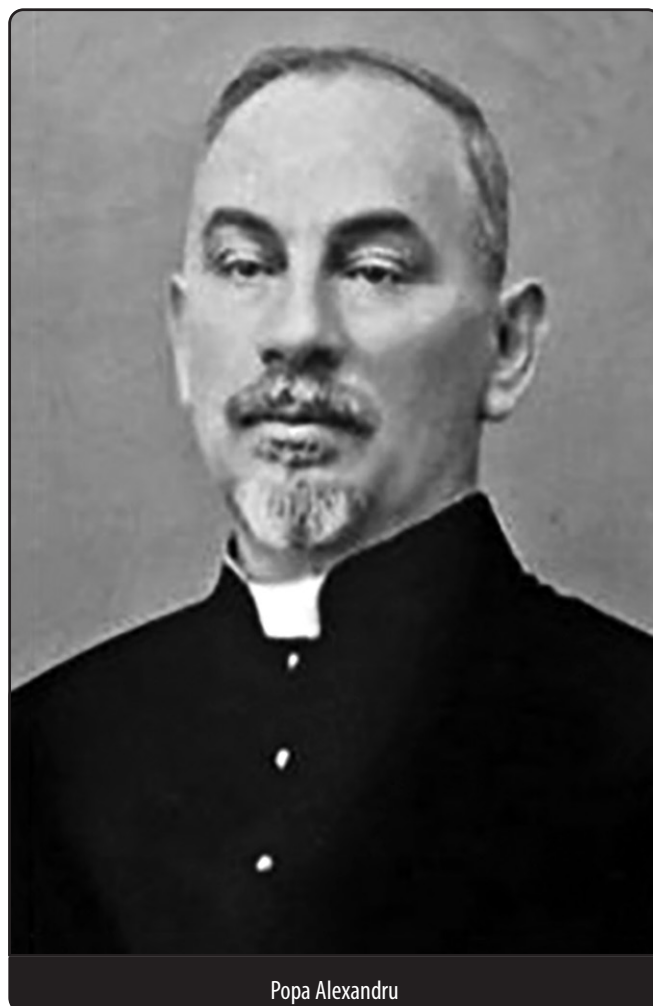
Hamzea Ioan, Apața. Închis o lună la Cluj (august-septembrie 1916), apoi deportat în Șopron până la 16 iulie 1918^[16].

Leucă Ioan, Mercheașa. Refugiat, cu toată familia, în România, odată cu trupele române. În noiembrie 1916 a fost arestat, închis la Brașov, Sibiu și Cluj. Condamnat la patru ani temniță grea „pentru crimă contra puterii armate de stat”. A fost eliberat abia la 1 noiembrie 1918^[17].

Micu Iosif, Feldioara. Refugiat apoi arestat, împreună cu soția sa Maria, în București, la 3 iunie 1917. Amândoi au fost închiși la Brașov, iar la 15 august 1917 mutați în închisoarea honvezilor din Cluj. Același Tribunal a condamnat pe preot la trei ani și trei luni închisoare ordinară, iar preoteasa la doi ani și două luni. Preoteasa a fost eliberată la 1 martie 1918, iar preotul, deși grațiat de împăratul Carol IV al Austriei, s-a putut reîntoarce acasă abia în noiembrie 1918^[18].

Mușat Aurel, Ucea de Sus. Refugiat în România, apoi arestat și închis la Brașov, până la 25 decembrie 1916. Internat în Locsmand, în perioada 27 ianuarie-5 iunie 1917. După eliberare a fost supravegheat permanent^[19].

Nan Ioan, Sânpetru. Arestat la 22 octombrie 1915,

Popa Alexandru

acuzat pentru „spionaj în folosul României”. A stat întemnițat 3 ani și 3 zile în Brașov, Oradea și Cluj. Eliberat la 25 octombrie 1918^[20].

Pop Cornel, Părău. Refugiat în România între 1916 și iunie 1918. (După alte surse, internat la Sopron)^[21].

Pop Ioan, Sâmbăta de Sus. Refugiat în Moldova, apoi în Rusia, în perioada octombrie 1916-iulie 1918. Revenit acasă a fost arestat și încarcerat la Cluj, în perioada 1 august-20 octombrie 1918^[22].

Popa Lazăr, Șinca Nouă. Refugiat în Muntenia, între septembrie-decembrie 1916. Apoi închis la Cluj și condamnat, la 23 martie 1917, la 8 ani închisoare. A fost eliberat la 1 octombrie 1918. Avea 64 ani^[23].

Popița Ioan, Comana de Jos. Arestat la 1 noiembrie 1917, deținut la Cluj, eliberat în noiembrie 1918^[24].

Plotogea Ilarie (Ilariu) (1845-?), Tohanu Nou. Refugiat în Vechiul Regat. Întors din refugiu, a fost arestat și închis la Cluj, timp de o lună^[25].

Prișcu Ioan (1867-1943), Brașov. În august 1916 a fost arestat și internat în Ruszt și Nagymárton, împreună cu soția și cele două fiice, până în mai 1918^[26].

Stoicanea Vasile, Șercaia. Arestat la 1 septembrie 1916, la Șona, apoi dus prin ploaie la Sighișoara. Internat în Repcekóhalom, eliberat în 5 iunie 1917. Pe soția sa,

Popa Ana

care tocmai a născut când el a fost arestat, jandarmii au șicanat-o și au supravegheat-o permanent^[27].

Vasu Gheorghe (1883-1948), Voila. La 29 noiembrie 1916 a fost arestat și întemnițat o lună, la Brașov. După ce a fost eliberat s-a refugiat în Moldova, până în toamna anului 1918^[28].

b) greco-catolici.

Boeriu Gheorghe, Telechi-Recea (azi Recea). Refugiat la Câmpulung Muscel cu soția, Ana (născută în Ohaba). În primăvara anului 1917 au fost arestați și duși la Ploiești, apoi la Brașov și Făgăraș, de unde, după cinci săptămâni, au fost transferați la temnița din Cluj, unde au fost închiși șapte luni („6 luni”). În noiembrie 1917 au fost eliberați, însă la nici două săptămâni preotul a decedat, fiind înmormântat la 1 decembrie 1917^[29].

Boeriu G. Gheorghe, Telechi-Recea (azi Recea). Închis și el șase luni, după eliberare s-a refugiat, iar în refugiu s-a îmbolnăvit^[30].

Bunea Ioan (1859-1928), Vad. Refugiat în România, apoi arestat și întemnițat la Sopron, un an și opt luni. A fost fratele canonicului și academicianului Augustin Bunea^[31].

Ghircoiaș Damaschin (1874-?), Bucium. În septembrie 1916, trupele române l-au numit primar în sat, dar

odată cu retragerea acestora s-a refugiat (cu băiatul), ajungând în satul Românești din Moldova. S-a reîntors probabil în 1917, căci la 1 ianuarie 1918, în urma unui denunț, era arestat și condamnat la trei luni de temniță și achitarea unei amenzi de 600 coroane. A fost închis la Cluj și eliberat abia la 23 octombrie 1918^[32].

Langa Petru, Șercaia. A fost arestat de unguri, în august 1916, apoi deportat în septembrie 1916 la Füleș. După un an de suferințe, a decedat la 1 septembrie 1917^[33].

Maniu Eftimie, Fântâna. Deportat în Nagymárton, împreună cu fica sa Maria, din 12 septembrie 1916 până la 15 iulie 1918^[34].

Muntean Nicolae (1857-1917), Lisa. Arestat și închis la Cluj, în perioada 1916-17 martie 1917 (când a decedat). Odată cu el a fost arestată și fica sa, Rozeta, care a fost eliberată după cinci săptămâni^[35].

Radeș Andrei, Berivooi Mici (azi Berivooi). S-a refugiat în România odată cu armata română, alături de fiul său Sever (student). A fost arestat la Craiova și închis (trei luni), apoi transferat și închis la Brașov (trei săptămâni) și Făgăraș (două săptămâni)^[36].

B) Preoți care au fost refugiați (și preotese, copii de preoți, diaconi, studenți la teologie):

a) ortodocși.

Aron Nicolae, Galați. Refugiat în Vechiul Regat, din toamna anului 1916 până în decembrie 1918^[37].

Babeș Gheorghe (1862-1934), preot ortodox în Sohodol. Refugiat în Rusia, la Horoțkaia, ales „președintele Comitetului refugiaților”. Decorat cu ordinul „Coroana României” în grad de cavaler^[38].

Balca Ion, Peștera. Refugiat în Moldova între 28 septembrie 1916 și 14 aprilie 1919^[39].

Bărbat Dumitru, Șercăița. S-a refugiat în Moldova în perioada august (septembrie) 1916-noiembrie 1918. Soția sa, Maria, a fost supusă unor presiuni inumane de către jandarmii unguri, fiind arestată și întemnițată la Cluj^[40].

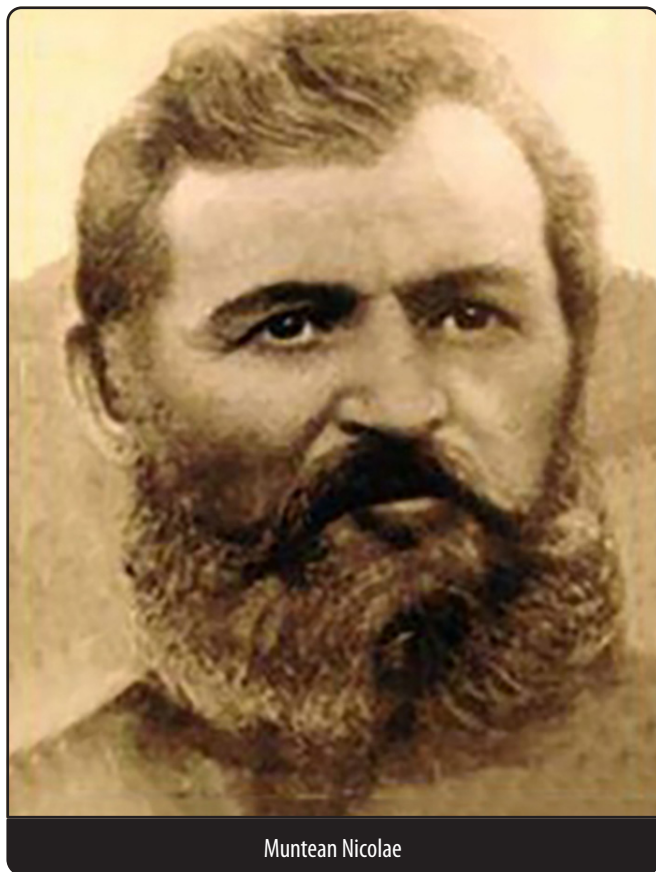
Boeriu Ilarie, Grid. Refugiat în România, apoi în Rusia, în perioada septembrie 1916-decembrie 1918^[41].

Boeru Nicolae, Grid. Refugiat în România și apoi în Rusia din septembrie 1916 până în decembrie 1918^[42].

Boeru Nicolae, Breaza. A fost refugiat împreună cu soția, Florica, în Moldova și Rusia (septembrie 1916-noiembrie 1918)^[43].

Bogdan Ioan sen., Zizin. A fost închis un an la Brașov, Tg. Mureș și Cluj, fără a fi judecat^[44].

Bogdan Ioan jun., Zizin. La începutul lunii octombrie 1916 s-a retras cu trupele române dincolo de Carpați, dar la 31 martie 1917 a fost arestat de autoritățile germane de ocupație la București și extrădat. A

Muntean Nicolae

fost închis la Brașov și Sibiu pînă la 1 octombrie 1917, cînd a fost dus la Cluj, judecat de Tribunalul Diviziei honvezilor și condamnat la patru ani și patru luni închisoare. A fost eliberat abia la 1 noiembrie 1918^[45].

Borza Nicolae, protopop Făgăraș (1905-1936). Arestat și internat la Oradea, în perioada 17 septembrie 1916-mai 1917^[46].

Borza Pavel, Viștea de Jos. A fost refugiat în Moldova, până spre sfârșitul războiului^[47].

Chiușdea (Chiujdea) David, Șinca Nouă. A fost arestat de o patrulă ungurească, în august 1916, închis la Șinca Veche, de unde a evadat. Apoi s-a refugiat în România, ulterior în Rusia, într-un sat de lângă Elisabetgrad (azi numit Kropyvnytskyi), cu soția, Anastasia. S-a întors acasă la sfârșitul anului 1918^[48].

Clonța Nicolae, Făgăraș. Refugiat în Moldova, apoi în S.U.A. Revenit în anul 1919^[49].

Cocan Ilarie, Mândra. Refugiat în Vechiul Regat și Rusia, din septembrie 1916 până în decembrie 1918, cu soția și copiii^[50].

Conora Ion, Boholț. Refugiat în Moldova, în perioada septembrie 1916-februarie 1919^[51].

Debu Petrusen. (1858?-1928), Toderița (1893-1928). S-a refugiat cu familia („cu domnișoarele, Valeria și Mărioara, un băețar și 2 nepoți”) în Vechiul Regat, ajungând administrator parohial în satul Stroești (jud. Botoșani), și apoi în Rusia, din septembrie 1916 până în decembrie 1918. În localitatea Buda-Palanca i-a

decedat băiatul, în vîrstă de „vreo 10 ani”^[52].

Debu Petru jun. (1885-1942), Toderița. Refugiat ca și tatăl. Participant la Marea Unire. Apoi a ajuns deputat și senator în Parlamentul României^[53].

Enescu Gheorghe, Moieciu de Jos. A fost refugiat prin România, apoi în Rusia, în perioada 15 septembrie 1916-20 noiembrie 1918^[54].

Făgărășan Solomon, Drăguș. Refugiat în Oltenia, apoi în Moldova, din 1 noiembrie 1916 până în 10 decembrie 1918^[55].

Gogonea Aron, Poiana Mărului (1898-1932). Refugiat în Vechiul Regat apoi în Rusia (cu încă doi membri ai familiei), între septembrie 1916-decembrie 1918^[56].

Grama Constantin, Râușor. S-a refugiat în România cu încă doi membri din familie (probabil soția și un copil)^[57].

Judele Valeriu, Mărgineni (1888-1938). Refugiat mai întîi în Vechiul Regat, iar apoi în Rusia (Gruskoe), în perioada septembrie 1916-mai 1919^[58].

Leucă Petru (1887-1969), Satulung (azi Săcele, 1911-1969). Refugiat în România, apoi în Rusia (Gruskoe), din septembrie 1916 în mai 1919^[59].

Literat Valeriu, Luța. Refugiat în Muntenia și Moldova, revenit în 1919^[60].

Maximilian Iosif, Stupine (azi cartier al mun. Brașov, 1896-1922). S-a refugiat prin România în Rusia (Gruskoe)^[61].

Micu Moise, Poiana Mărului (1887-1940). Refugiat din toamna anului 1916, prin România în Rusia (Gruskoe), împreună cu doi membri ai familiei. S-a întors în martie 1919^[62].

Moșoiu Ioan, Șimon (?-1938). S-a refugiat în 20 septembrie 1916, împreună cu soția și fiul Ioan, în Moldova și Rusia (Gruskoe), de unde s-au repatriat în 10 ianuarie 1919. A fost unul dintre apropiații Reginei Maria^[63].

Moșoiu I. Ioan, Șimon, fiul anteriorului. A fost refugiat în România apoi în Rusia^[64].

Nicoară Matei, Rucăr. Refugiat prin România în Rusia, în perioada 2 septembrie 1916-4 decembrie 1918^[65].

Păcală Traian, Galați. Refugiat în Moldova, în toamna anului 1916, de unde a revenit după doi ani și trei luni^[66].

Pop Ioan, Hârseni. Refugiat prin Vechiul Regat în Rusia (Balșoe Viska, Gruskoe), din septembrie 1916 până după ianuarie 1918^[67].

Pop Vichente (Vincențiu), Sâmbăta de Sus (1910-1921). Refugiat prin România în Rusia (Gruskoe), în perioada 1916-august 1917^[68].

Popa Alexandru (1880-1955), Lisa (1904-1955).

Crișan Valeriu

Refugiat în Moldova, 1916-1918. A fost ultimul din cele patru generații de preoți ai acestei familii. Autor al monografiilor celor două biserici din Lisa, al monografiei satului, dar și al unor lucrări cu caracter economic și teologic^[69].

Popea Victor, Satulung (azi Săcele). S-a refugiat prin România în Rusia, în perioada septembrie 1916-decembrie 1918. A fost fiu al preotului Neagoe Popea, paroh tot în Satulung, și fratele mai mic al episcopului Nicolae Popea^[70].

Plotogea Victor, capelan Tohanu Nou. Refugiat în Rusia, în perioada 4 octombrie 1916-15 martie 1919. Decedat în ianuarie 1947^[71].

Prișcu Ioan, Brașov. Arestat la 28 august 1916, dus la Cluj – împreună cu soția și două fice – iar de acolo deportați la Nagymárton și deținuți până la 1 ianuarie 1918. După reîntoarcerea la Brașov, i s-a interzis să mai slujească^[72].

Purece Dumitru, Hurez. S-a refugiat în România^[73].

Pușcariu Victor, Sohodol. Refugiat prin România în Rusia, în perioada 10 septembrie 1916-6 decembrie 1918^[74].

Radu Miron, Cincul Mare (azi Cincu). Refugiat împreună cu soția și cei trei copii în Moldova, a fost judecat în lipsă de Tribunalul Dumbrăveni și condamnat la moarte, iar autoritățile maghiare i-au vândut averea prin licitație publică. S-a reîntors în

1919^[75].

Răduleț Matei, Berivooi Mari (azi Berivooi). Refugiat prin România în Rusia (septembrie 1916), împreună cu soția (Mărioara), de unde s-a întors în 15 ianuarie 1919^[76].

Răduleț Vasile, Berivooi Mici (azi Berivooi). Refugiat prin România în Rusia (septembrie 1916), împreună cu fiul său Virgil (născut în Hendorf, azi Brădeni, jud. Sibiu, student), în perioada septembrie 1916-ianuarie 1919^[77].

Saftu Vasile (1863-1922), dr. protopop Brașov. Primul român arestat în acest oraș, în dimineața zilei de 28 august 1916 (împreună cu copiii săi, Eugeniu și Hortensia). După câteva zile de detenție la Cluj, au fost duși cu trenul în județul Sopron, unde au ajuns după opt zile și opt nopți. Internați la Nagymárton, au fost eliberați abia la 7 iulie 1918. Reîntors la Brașov, autoritățile locale i-au interzis să slujească până în octombrie 1918^[78].

Stinghe Nicolae (1883-1960), dr., Brașov. Arestat la 28 septembrie 1916, cu toată familia (soția Octavia și doi copii mici, unul de 2 ani și altul de 6 săptămâni). Duși la Cluj, iar de acolo deportați la Nagymárton. Au fost eliberați la 10 mai 1918^[79].

Șolca Gheorghe, Calbor. Refugiat prin România în Rusia, împreună cu fetița, în perioada septembrie 1916-februarie 1919^[80].

Zaharie Bartolomeiu, Ludișor. Refugiat în Muntenia, apoi în Moldova, din septembrie 1916 până în noiembrie 1918^[81].

Zorca Iacob, Vlădeni. A fost refugiat prin România în Rusia, în perioada septembrie 1916-decembrie 1918^[82].

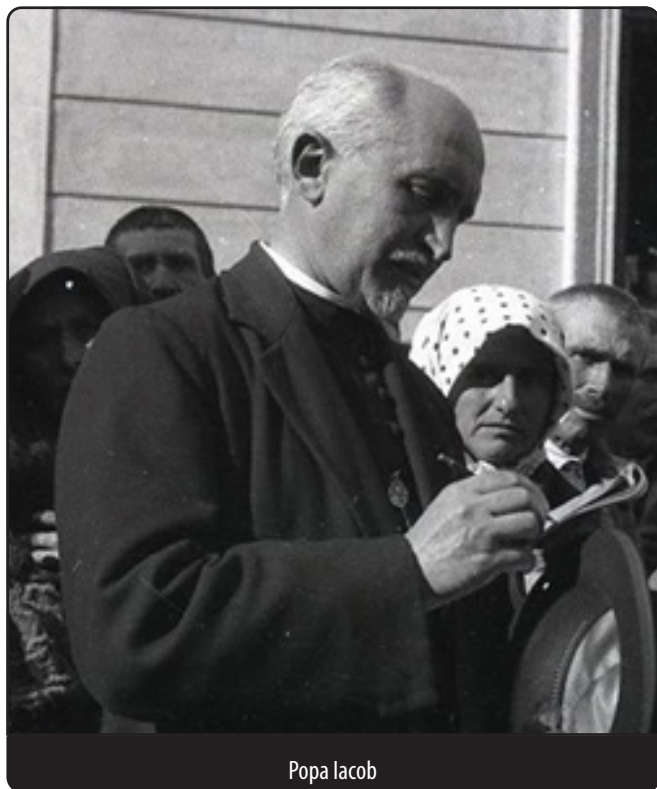
b) greco-catolici.

Boeriu Pompiliu (1890-?), Vaida Recea (azi Recea, 1913-1927). S-a refugiat împreună cu familia, prin România în Rusia: Lucreția (soția); Eugenia (fica); Ionel (fiul)^[83].

Crișan Ioan, Ohaba. S-a refugiat, împreună cu soția Eufrosina (n. Boier), în România, apoi în Rusia^[84].

Crișan Valeriu (1891-1962), Șercaia. Născut în Ohaba. S-a refugiat, împreună cu soția, Eugenia (n. Șenchea) și fica, tot Eugenia (n.1915), inițial în România, apoi în Rusia, la Horoțcaia (azi Gruskoe, Ucraina). Refugiul a început la 9 septembrie 1916 și s-a terminat în decembrie 1918. A lăsat posterității jurnalul său de pribegie, document extrem de valoros: pentru trauma trăită de el și familie, dar și de numeroșii români ardeleni refugiați; pentru persoanele cu care a intrat în contact; pentru modul de viață al refugiaților dar și al celor care i-au găzduit etc^[85].

Fătu Ioan, Hârseni. Refugiat prin România în Rusia.

Popa Iacob

Membru fondator al „Reuniunii învățătorilor greco-catolici” din Vicariatul Făgărașului^[86].

Fulicea Ioan, Șinca Veche. Refugiat prin România în Rusia, în perioada septembrie 1916-1920, cu încă cinci membri ai familiei^[87].

Halmaghi Ștefan, Comăna de Jos. Refugiat prin România în Rusia^[88].

Langa Tertulian, student la teologie, Șercaia. Refugiat în Rusia. A devenit preot greco-catolic în Târgu Mureș. Fiul său, Ioan Tertulian Langa (1922-1990), a fost prelat papal și vicar general al Eparhiei greco-catolice de Cluj-Gherla^[89].

Muntean Cornel (născut în Lisa), Teleki Recea (azi Recea). Refugiat împreună cu soția, Eugenia (născută

în Teleki Recea), pe o perioadă de „14 luni”^[90].

Popa Iacob (1872-1937), vicar foraneu, Făgăraș (1912-1920). S-a refugiat prin România, în toamna lui 1916, a ajuns în Rusia, unde s-a implicat activ în organizarea legiunilor de voluntari ardeleni^[91].

Stroia Nicolae, teolog din Făgăraș. S-a refugiat în România, împreună cu tatăl și fratele său. S-a înrolat în armata română, ca sanitar, la spitalul din Hârlău și apoi la Buhalnița, cu Regimentul 2 Alba-Iulia alături de ceilalți ardeleni. A fost demobilizat în 3 martie 1918^[92].

Șerban Alexandru (1871-?), Voila. A fost refugiat^[93].

În loc de concluzii. Suntem convinși de faptul că, în urma cercetărilor noastre, am reușit să mai umplem niște goluri existente în problematica referitoare la pătimirile preoților din Ardeal. Cu toate acestea, mai rămân multe probleme de clarificat. Și, cu cât ne îndepărtăm în timp, urmașii preoților celor care au suferit în temnițe sau în pibegie vor avea tot mai estompate amintirile transmise de înaintași, pierzându-se – parțial sau total – mărturii dureroase despre martirii neamului.

THE ORDEAL OF SOME PRIESTS FROM BRASOV COUNTY DURING THE FIRST WORLD WAR

The Romanian priests, those who instilled in their parishioners a love of nation, were monitored, followed and, some of them, considered undesirable, were arrested. After arrest, they were thrown into prisons or deported, sometimes together with their families. They suffered enormously due to the inhuman treatment, some of them dying in prisons.

Keywords: war, priests, arrest, deportation, refuge

- [1] Sibiu, e-mail: albu61@gmail.com
- [2] Apud Constantin Voicu, *Biserica strămoșească din Transilvania în lupta pentru unitatea spirituală și națională a poporului român*, Sibiu, 1989, p. 159, 160, 161.
- [3] V. Crișan, *Amintiri din pribegie. [1916-1917]*, introducere, schiță biografică, ediție îngrijită, note, indici și glosar de Constantin Băjenaru, Sibiu, 2025, p. 29, 30.
- [4] G.N. Popescu, *Preoțimea română și întregirea neamului. Temnițe și lagăre*. (vol. II), București, 1940, p. 302; M. Păcurariu, *Politica statului ungar față de biserica românească din Transilvania în perioada dualismului (1867-1918)*, Sibiu, 1986, p. 188; S. Stanca, *op. cit.*, p. 191.
- [5] G.N. Popescu, *op. cit.*, p. 48; M. Păcurariu, *Politica statului ungar față de biserica românească din Transilvania în perioada dualismului (1867-1918)*, Sibiu, 1986, p. 185; S. Stanca, *Contribuția preoției române din Ardeal la războiul pentru întregirea neamului (1916-1919)*, editare, studiu introductiv, note și indici de M.O. Groza și M. Gh. Abrudan, Cluj-Napoca, Deva, 2015, p. 124.
- [6] G.N. Popescu, *op. cit.*, p. 48; M. Păcurariu, *op. cit.*, p. 185; S. Stanca, *op. cit.*, p. 191.
- [7] G.N. Popescu, *op. cit.*, p. 119-120; C. Teulea, *Pagini din istoria Protopopiatului Ortodox Făgăraș*, în „Apostolat în Țara Făgărașului”, anul II, nr. 18, 2008, p. 2; S. Stanca, *op. cit.*, p. 124.
- [8] S. Stanca, *op. cit.*, p. 53-54; G.N. Popescu, *op. cit.*, p. 117; M. Păcurariu, *op. cit.*, p. 185.
- [9] G.N. Popescu, *op. cit.*, p. 118; S. Stanca, *op. cit.*, p. 74-75; R. Tabără, V. Tabără, *Românii din Țara Făgărașului participanți la Primul Război Mondial*, Sibiu, 2024, p. 279, 282.
- [10] Arhivele Naționale, Serviciul Județean Sibiu, Fond ASTRA, *Participanții români la Primul Război Mondial, Tabel nominal* (în continuare, ANSJSB, FA, TN) Lisa, f. 98r, nr. crt. 6; G.N. Popescu, *op. cit.*, p. 117; S. Stanca, *op. cit.*, p. 75; R. Tabără, V. Tabără, *op. cit.*, p. 279, 282-283.
- [11] G.N. Popescu, *op. cit.*, p. 49; S. Stanca, *op. cit.*, p. 80; M. Păcurariu, *op. cit.*, p. 194.
- [12] S. Stanca, *op. cit.*, p. 70-71; G.N. Popescu, *op. cit.*, p. 118; M. Păcurariu, *op. cit.*, p. 182.
- [13] ANSJSB, FA, TN Țânțari, f. 242r, nr. crt. 133; S. Stanca, *op. cit.*, p. 71-72; G.N. Popescu, *op. cit.*, p. 50; M. Păcurariu, *op. cit.*, p. 186; G. Ostafi (coord.), *Cartea de aur a eroilor Țânțăreni și vlădăreni din comuna Dumbrăvița Brașov, Făgăraș*, 2023, p. 318-319; V. Crișan, *op. cit.*, p. 46, 104.
- [14] G.N. Popescu, *op. cit.*, p. 50-51; S. Stanca, *op. cit.*, p. 85; G. Ostafi (coord.), *op. cit.*, p. 320-321; V. Crișan, *op. cit.*, p. 104.
- [15] M. Păcurariu, *op. cit.*, p. 181; C. Voicu, *op. cit.*, p. 161; G.N. Popescu, *op. cit.*, p. 47; S. Stanca, *op. cit.*, p. 72, 119, 242.
- [16] G.N. Popescu, *op. cit.*, p. 54; M. Păcurariu, *op. cit.*, p. 195; S. Stanca, *op. cit.*, p. 86.
- [17] G.N. Popescu, *op. cit.*, p. 296-298; M. Păcurariu, *op. cit.*, p. 186; S. Stanca, *op. cit.*, p. 133.
- [18] S. Stanca, *op. cit.*, p. 93-94; G.N. Popescu, *op. cit.*, p. 45; M. Păcurariu, *op. cit.*, p. 186.
- [19] G.N. Popescu, *op. cit.*, p. 119; S. Stanca, *op. cit.*, p. 98; R. Tabără, V. Tabără, *op. cit.*, p. 527, 531-532.
- [20] G.N. Popescu, *op. cit.*, p. 43-44; S. Stanca, *op. cit.*, p. 72, 120.
- [21] G.N. Popescu, *op. cit.*, p. 121; S. Stanca, *op. cit.*, p. 133.
- [22] G.N. Popescu, *op. cit.*, p. 116; S. Stanca, *op. cit.*, p. 159.
- [23] G.N. Popescu, *op. cit.*, p. 117; S. Stanca, *op. cit.*, p. 121; M. Păcurariu, *op. cit.*, p. 250; R. Tabără, V. Tabără, *op. cit.*, p. 483, 488-489.
- [24] G.N. Popescu, *op. cit.*, p. 119; S. Stanca, *op. cit.*, p. 105; R. Tabără, V. Tabără, *op. cit.*, p. 142, 144.
- [25] G.N. Popescu, *op. cit.*, p. 49; S. Stanca, *op. cit.*, p. 160; V. Crișan, *op. cit.*, p. 81, 82, 148, 209.
- [26] V. Crișan, *op. cit.*, p. 89.
- [27] G.N. Popescu, *op. cit.*, p. 49; S. Stanca, *op. cit.*, p. 112-113, 152.
- [28] ANSJSB, FA, TN Voila, f. 293r, nr. crt. 4; G.N. Popescu, *op. cit.*, p. 122; S. Stanca, *op. cit.*, p. 162; R. Tabără, V. Tabără, *op. cit.*, p. 585, 586.
- [29] ANSJSB, FA, TN Teleki Recea, f. 237v, nr. crt. 38, 42; R. Tabără, V. Tabără, *op. cit.*, p. 394, 395, 398; V. Crișan, *op. cit.*, p. 118.
- [30] ANSJSB, FA, TN Teleki Recea, f. 237v, nr. crt. 39; R. Tabără, V. Tabără, *op. cit.*, p. 395.
- [31] ANSJSB, FA, TN Vad, f. 269v, nr. crt. 84; G.N. Popescu, *op. cit.*, p. 135; S. Stanca, *op. cit.*, p. 123; C. Băjenaru, *op. cit.*, p. 63; R. Tabără, V. Tabără, *op. cit.*, p. 539, 544-545; V. Crișan, *op. cit.*, p. 83.
- [32] G.N. Popescu, *op. cit.*, p. 123; S. Stanca, *op. cit.*, p. 83-84 (trecut eronat ortodox); R. Tabără, V. Tabără, *op. cit.*, p. 100, 102-103; V. Crișan, *op. cit.*, p. 38, 56, 57, 60, 62, 65.
- [33] G.N. Popescu, *op. cit.*, p. 123; S. Stanca, *op. cit.*, p. 137; M. Păcurariu, *op. cit.*, *op. cit.*, p. 191; V. Crișan, *op. cit.*, p. 31.
- [34] G.N. Popescu, *op. cit.*, p. 306; S. Stanca, *op. cit.*, p. 92-93; M. Păcurariu, *op. cit.*, p. 193.
- [35] G.N. Popescu, *op. cit.*, p. 120; S. Stanca, *op. cit.*, p. 153; Al. Bucur, *Urme grănice-rești în Țara Oltului (II)*, în „Acta Terrae Fogarasiensis”, XI, 2022, p. 250-251.
- [36] ANSJSB, FA, TN Berivooi Mici, f. 28r, nr. crt. 172, 173; G.N. Popescu, *op. cit.*, p. 124-125; S. Stanca, *op. cit.*, p. 139; R. Tabără, V. Tabără, *op. cit.*, p. 76, 77.
- [37] G.N. Popescu, *op. cit.*, p. 119; S. Stanca, *op. cit.*, p. 117-118, 153.
- [38] G.N. Popescu, *op. cit.*, p. 55; S. Stanca, *op. cit.*, p. 153 (specificat eronat ca internat la Sopron); V. Crișan, *op. cit.*, p. 85, 86, 88, 93, 106, 161, 192, 193, 199.
- [39] G.N. Popescu, *op. cit.*, p. 55 (specificat eronat, Balcă); S. Stanca, *op. cit.*, p. 153 (specificat eronat, Balea).
- [40] G.N. Popescu, *op. cit.*, p. 120; S. Stanca, *op. cit.*, p. 153; C. Băjenaru, *op. cit.*, p. 250; R. Tabără, V. Tabără, *op. cit.*, p. 466, 472; V. Crișan, *op. cit.*, p. 29, 30, 31.
- [41] G.N. Popescu, *op. cit.*, p. 120; S. Stanca, *op. cit.*, p. 153.
- [42] G.N. Popescu, *op. cit.*, p. 120; S. Stanca, *op. cit.*, p. 153.
- [43] G.N. Popescu, *op. cit.*, p. 140; S. Stanca, *op. cit.*, p. 191; V. Crișan, *op. cit.*, p. 80, 89, 118.
- [44] G.N. Popescu, *op. cit.*, p. 16; S. Stanca, *op. cit.*, p. 191; M. Păcurariu, *op. cit.*, p. 185.
- [45] G.N. Popescu, *op. cit.*, p. 48; S. Stanca, *op. cit.*, p. 191-192; M. Păcurariu, *op. cit.*, p. 185.
- [46] G.N. Popescu, *op. cit.*, p. 55; S. Stanca, *op. cit.*, p. 153; C. Teulea, *Pagini din istoria Protopopiatului Ortodox Făgăraș*, în „Apostolat în Țara Făgărașului”, anul II, nr. 18, 2008, p. 2.
- [47] ANSJSB, FA, TN Viștea de Jos, f. 286v, nr. crt. 47; G.N. Popescu, *op. cit.*, p. 119-120; S. Stanca, *op. cit.*, p. 153; R. Tabără, V. Tabără, *op. cit.*, p. 566, 571.
- [48] ANSJSB, FA, TN Șinca Nouă, f. 214r, nr. crt. 4; G.N. Popescu, *op. cit.*, p. 116-117; S. Stanca, *op. cit.*, p. 154; C. Băjenaru, *op. cit.*, p. 250; R. Tabără, V. Tabără, *op. cit.*, p. 475, 487; V. Crișan, *op. cit.*, p. 30, 34.
- [49] G.N. Popescu, *op. cit.*, p. 120; S. Stanca, *op. cit.*, p. 154.
- [50] G.N. Popescu, *op. cit.*, p. 120; C. Băjenaru, *Comitatul*, p. 63; S. Stanca, *op. cit.*, p. 154; V. Crișan, *op. cit.*, p. 38, 39, 40, 41, 56, 65, 196.

- [51] G.N. Popescu, *op. cit.*, p. 120; S. Stanca, *op. cit.*, p. 154; R. Tabără, V. Tabără, *op. cit.*, p. 87, 90.
- [52] G.N. Popescu, *op. cit.*, p. 120; R. Tabără, V. Tabără, *op. cit.*, p. 515, 518; V. Crișan, *op. cit.*, p. 38, 41, 63, 71, 78, 84, 106.
- [53] S. Stanca, *op. cit.*, p. 155; V. Crișan, *op. cit.*, p. 38, 78.
- [54] V. Crișan, *op. cit.*, p. 81.
- [55] ANSJSB, FA, TN Drăguș, f. 69v, nr. crt. 92; G.N. Popescu, *op. cit.*, p. 120, 121; S. Stanca, *op. cit.*, p. 153, 156; R. Tabără, V. Tabără, *op. cit.*, p. 189, 195.
- [56] G.N. Popescu, *op. cit.*, p. 54, 55; S. Stanca, *op. cit.*, p. 156, 158; R. Tabără, V. Tabără, *op. cit.*, p. 352, 360.
- [57] ANSJSB, FA, TN Râușor, f. 174r, nr. crt. 18; G.N. Popescu, *op. cit.*, p. 122; S. Stanca, p. 156; R. Tabără, V. Tabără, *op. cit.*, p. 389, 393.
- [58] G.N. Popescu, *op. cit.*, p. 121; S. Stanca, *op. cit.*, p. 157; V. Crișan, *op. cit.*, p. 30, 59, 63, 70, 72, 79, 80, 89, 106.
- [59] G.N. Popescu, *op. cit.*, p. 56; S. Stanca, *op. cit.*, p. 157; V. Crișan, *op. cit.*, p. 132.
- [60] G.N. Popescu, *op. cit.*, p. 151; S. Stanca, *op. cit.*, p. 157.
- [61] G.N. Popescu, *op. cit.*, p. 56 (eronat specificat: „întemnițat 1 an”); S. Stanca, *op. cit.*, p. 158; V. Crișan, *op. cit.*, p. 40, 69, 71, 78, 79, 80, 86, 89, 106, 169.
- [62] G.N. Popescu, *op. cit.*, p. 56; S. Stanca, *op. cit.*, p. 54-55; R. Tabără, V. Tabără, *op. cit.*, p. 354, 360-361; V. Crișan, *op. cit.*, p. 118, 161.
- [63] G.N. Popescu, *op. cit.*, p. 57; S. Stanca, *op. cit.*, p. 158; V. Crișan, *op. cit.*, p. 77, 78, 81, 106.
- [64] V. Crișan, *op. cit.*, p. 77, 81.
- [65] G.N. Popescu, *op. cit.*, p. 121; S. Stanca, *op. cit.*, p. 159; R. Tabără, V. Tabără, *op. cit.*, p. 410, 412.
- [66] G.N. Popescu, *op. cit.*, p. 121; S. Stanca, *op. cit.*, p. 213; R. Tabără, V. Tabără, *op. cit.*, p. 225, 227.
- [67] V. Crișan, *op. cit.*, p. 148
- [68] G.N. Popescu, *op. cit.*, p. 121; S. Stanca, *op. cit.*, p. 159; V. Crișan, *op. cit.*, p. 132, 135, 164, 184.
- [69] G.N. Popescu, *op. cit.*, p. 118; S. Stanca, *op. cit.*, p. 160; V. Crișan, *op. cit.*, p. 118.
- [70] G.N. Popescu, *op. cit.*, p. 57; S. Stanca, *op. cit.*, p. 160; V. Crișan, *op. cit.*, p. 80, 81, 142.
- [71] G.N. Popescu, *op. cit.*, p. 57; S. Stanca, *op. cit.*, p. 160; V. Crișan, *op. cit.*, p. 117, 148.
- [72] G.N. Popescu, *op. cit.*, p. 53; S. Stanca, *op. cit.*, p. 127, 152, 237; M. Păcurariu, p. 192; C. Voicu, *op. cit.*, p. 166; M. Hau (edit.), *Biserica Ortodoxă Română și Marea Unire*, vol. II, București, 2018, p. 274; R. Tabără, V. Tabără, *op. cit.*, p. 68, 70.
- [73] G.N. Popescu, *op. cit.*, p. 122; S. Stanca, *op. cit.*, p. 160.
- [74] G.N. Popescu, *op. cit.*, p. 57; S. Stanca, *op. cit.*, p. 160; V. Crișan, *op. cit.*, p. 161.
- [75] G.N. Popescu, *op. cit.*, p. 125; S. Stanca, *op. cit.*, p. 206-207; V. Crișan, *op. cit.*, p. 41.
- [76] ANSJSB, FA, TN Berivoii Mari, f. 21v, nr. crt. 29; G.N. Popescu, *op. cit.*, p. 121; S. Stanca, *op. cit.*, p. 160; V. Crișan, *op. cit.*, p. 117, 118.
- [77] ANSJSB, FA, TN Berivoii Mici, f. 28r, nr. crt. 174, 175; G.N. Popescu, *op. cit.*, p. 121; S. Stanca, *op. cit.*, p. 160.
- [78] G.N. Popescu, *op. cit.*, p. 52, 326; S. Stanca, *op. cit.*, p. 89, 109-110; M. Păcurariu, *op. cit.*, p. 191-192.
- [79] G.N. Popescu, *op. cit.*, p. 121; S. Stanca, *op. cit.*, p. 160; V. Crișan, *op. cit.*, p. 45.
- [80] G.N. Popescu, *op. cit.*, p. 121; S. Stanca, *op. cit.*, p. 161; V. Crișan, *op. cit.*, p. 196, 208.
- [81] G.N. Popescu, *op. cit.*, p. 53-54, 326; M. Păcurariu, *op. cit.*, p. 192; C. Voicu, *op. cit.*, p. 166; S. Stanca, *op. cit.*, p. 112, 152, 237; M. Hau, *op. cit.*, p. 274.
- [82] ANSJSB, FA, TN Vlădeni, f. 285r, nr. crt. 186; G.N. Popescu, *op. cit.*, p. 58; S. Stanca, *op. cit.*, p. 162.
- [83] ANSJSB, FA, TN Vaida Recea, f. 272r, nr. crt. 21-24; R. Tabără, V. Tabără, *op. cit.*, p. 400; V. Crișan, *op. cit.*, p. 118.
- [84] V. Crișan, *op. cit.*, p. 7, 28, 47, 51, 57, 58, 59, 66, 214.
- [85] G.N. Popescu, *op. cit.*, p. 123; S. Stanca, *op. cit.*, p. 196-197; V. Crișan, *op. cit.*, passim.
- [86] V. Crișan, *op. cit.*, p. 57, 196, 206, 209.
- [87] ANSJSB, FA, TN Șinca Veche, f. 221v, nr. crt. 29; G.N. Popescu, *op. cit.*, p. 123; S. Stanca, *op. cit.*, p. 199; R. Tabără, V. Tabără, *op. cit.*, p. 495, 501; V. Crișan, *op. cit.*, p. 158.
- [88] V. Crișan, *op. cit.*, p. 75; R. Tabără, V. Tabără, *op. cit.*, p. 140.
- [89] V. Crișan, *op. cit.*, p. 167, 170.
- [90] ANSJSB, FA, TN Teleki Recea, f. 237v, nr. crt. 40, 41; R. Tabără, V. Tabără, *op. cit.*, p. 396.
- [91] G.N. Popescu, *op. cit.*, p. 125; S. Stanca, *op. cit.*, p. 216; V. Crișan, *op. cit.*, p. 8, 39, 42, 44, 93.
- [92] G.N. Popescu, *op. cit.*, p. 20; S. Stanca, *op. cit.*, p. 221; V. Crișan, *op. cit.*, p. 45.
- [93] ANSJSB, FA, TN Voila, f. 294r, nr. crt. 62; R. Tabără, V. Tabără, *op. cit.*, p. 584.